

Pietro U. DINI

Pizos universitetas

BALTŲ KALBŲ PALEOKOMPARATYVIZMO (XVI a.) HEBRAJIŠKOJI SAMPRATA IR JOS MŪSLINGAS TEKSTELIS

0. Vietoj įžangos

Pirmiausia norėčiau aptarti šio straipsnio kontekstą mano paskutinių tyrimų fone.

Jau ankstesniuose darbuose mėginau palaipsniui nustatyti, kaip paleokomparatyvistai įsivaizdavo baltų kalbas Renesanso epochoje. Per pastaruosius metus stengiausi išryškinti pavienių XVI amžiaus autorių ir srovių sampratas tuo klausimu. Antai straipsnių serijoje jau buvo rašyta apie Aėneą Sylvių Piccolominį ir jo sekėjus, apie Miechovitą ir vadinamuosius „filoglotus“: Conradą Gessnerį, Angelą Roccą, Hieronymą Megiserą, taip pat apie Vilniaus „lotynintojus“, vėliau – apie Mavrą Orbini, Pierfrancesco Giambullari, Lorenzo Hervás y Panduro ir kt.

Nagrinėtos kelios Renesanso laikotarpiu tiek Vakarų, tiek Rytų Europoje žinomos ir paplitusios teorinės nuostatos, kaip antai: slaviškoji, romėniškoji kartu su jos atšakomis, graikiškoji, ketveriopos kalbos ir ilyriškoji samprata¹. Vis dėlto Renesanso epochos paleokomparatyvizmo vaizdo, susidaryto apie baltų kalbas, negalėtume laikyti išbaigtu be dar vienos, t. y. hebrajiškosios, sampratos, kurios bruožus čia aptarsiu.

Bet prieš tai – dar viena įžanginė pastaba.

Norėčiau priminti, kad paleokomparatyvizmo laikotarpio veikaluose galima aptikti ir vertingų kalbinių (prūsų, lietuvių, latvių) duomenų. Hebrajiškosios baltų kalbų sampratos nagrinėjimas teikia galimybę toliau svarstyti šią problematiką, nes ji remiasi daug klausimų keliančiu teksteliu, kuris čia bus aptariamas. Taigi šiame straipsnyje keliu šiuos tikslus:

- a) įrodyti, kad XVI amžiaus paleokomparatyvizmo epochoje gyvavo ir buvo žinoma dar viena, vadinamoji baltų kalbų hebrajiškoji samprata;
- b) aptarti šios sampratos atsiradimą, pateikti bendrus jos bruožus ir lingvistinius teorinius argumentus;
- c) išnagrinėti kalbinius duomenis, kuriais rėmėsi sampratos šalininkai.

1. Hebrajiškosios sampratos atsiradimas: J. Funcijus ir S. Göbelis

XVI amžiaus teorinių nuostatų apie baltų kalbas bendrame kontekste galima išskirti ir hebrajiškąją sampratą. Tokios sampratos, kuriai būdinga lingvistinė-genealo-

¹ Apie jų bendrus bruožus žr. D i n i 1999.

ginė pakraipa, bruožų pavyko rasti kai kurių vokiečių autorių mineralogijos darbuose apie gintarą.

Straipsnyje pristatysiu tik šios sampratos pagrindinius sekėjus. XVI amžiuje jų buvo trys: Jonas Funcijus (Johannes Funck, 1518-1566), Severinas Göbelis vyresnysis (Severin Göbel, 1530-1612) ir Jonas Levenklavijus (Johannes Loewenklaue, 1537-1593).

a) Jonas Funcijus parašė veikalą *Chronologia ab orbe condito...*, kuris daug kartų buvo perspausdintas². Veikale nerašoma tiesiogiai apie kalbas, bet iškeliami tam tikri religiniai žydų ir Sembos sūduvių panašumai, leidžiantys Funcijui teigti, kad pastaroji tauta yra kilusi iš žydų, arba izraelitų (*quidam putant, huius populi originem a Iudeis, uel ab Israelitis*)³. Manoma, kad ši Funcijaus idėja yra susijusi su Andreaso Osianderio, didžiojo reformatoriaus asmenybe ir veikla Prūsijoje, bet tai dar nevisiškai išaiškinta.

b) Kito autoriaus, Severino Göbelio, nuomonė išdėstyta veikale apie gintarą, *De Succino Libri Duo* (1565), ir dar geriau – vėlesniame jo perdaryme į vokiečių kalbą, *Einfeltiger Jedoch gruendlicher Bericht vnd Bedencken, Vom vrsprung des Agadt oder Bernsteins...* (1616). Tuose veikaluose Göbelis nurodė, kad sūduviai buvę hebrajiškos kilmės. Verta pateikti vieną ištrauką iš Göbelio veikalo:

Dann weil sie an der Sehekanten wohnen / vnd den halßstarrigen orth an sich gehabt haben / welche halßstarrigkeit von der Heiligen Schrifft / sonst den Juden beygelegt / hat mancher erachtet / es wuerden endtlich die Leutlein / nach der erschraecklichen zerstuerung Jerusalem / da viel Juden auff die Schieff geflogen vnd von den Winden hin vnd wider verschlagen worden / etliche von den vberrbliebenen / an diese orth Landes angetrieben sein / vnd aldo in jhren Fischerbuedlein jhre narung gesucht / In sonderheit weil sie noch in jhrem alten Claglied den namen Jeru Jeru / als Jerusalem offt widerholen vnd kleglich singen / aber dß ist noch ein vngruentlicher beweis / ...

Taigi Göbelis mano ir, matyt, tokia nuomonė anuomet buvo išplitusi, kad sūduviai atplaukė į Baltijos jūros pakrantes po Jeruzalės išnykimo. Be to, iš cituotos ištraukos taip pat aiškėja, kad Göbelis savo sampratą grindė dviem paprastais argumentais: pirma, sūduviai kaip ir žydai esanti labai užsispyrusi tauta, o antra, dejuodami jie kartoja refreną: <Jeru / Jeru...>. Šis mįslingas tekstelis pirmąkart aptinkamas būtent Göbelio veikaluose. Pats autorius jį aiškina kaip Jeruzalės miesto vardo pradžia, atseit sūduvių žvejai tokiais pakartojimais mėgę prisiminti savo prarastosios tėvynės vardą.

c) Maždaug tais pačias metais panašiai samprotavo dar vienas vokiečių autorius, Jonas Levenklavijus. Jo nuomonė dėl sūduvių hebrajiškosios kilmės iš esmės nesiski-

² Pirmoji veikalo dalis išėjo 1545 metais Norimberge, antroji — 1552 metais Regiomonte Prvssia. Antrasis leidimas išėjo 1566 metais Königsberge, o trečiasis — 1578 metais Wittenberge.

³ F u n c k 1552 (1217 metų įvykiai).

ria nuo Göbelio, bet Levenklavijus ypač svarbus tuo, kad paskelbė mišlingo tekstelio ilgesnį variantą. Todėl ketinu jo veikalą aptarti smulkiau.

2. Mišlingas tekstelis J. Levenklavijaus knygoje

Jonas Levenklavijus parašė žymų veikalą apie turkus, kuris buvo išspausdintas Frankfurte prie Maino 1588 metais lotynų kalba ir vadinosi *Annales Sultanorum Othmanidarum*. Po dvejų metų veikalas buvo išverstas į vokiečių kalbą, išleistas tame pačiame mieste pavadinimu *Neuwe Chronica Tuerckischer nation* (1590).

Vienoje trečiosios knygos „Pandecte“ vietoje Levenklavijus pateikia asmeninį prisiminimą apie jaunystės metų kelionę į Rygą aplankyti dėdės. Ta proga jis pasakoja, kad didelio miesto apylinkėse gyvenusios trys pagonių tautos. Štai trumpa ištrauka lotynų kalba:

in huius ergo Rigæ vicinia, nationem quamdam esse barbaram Lettorum, a ceteris Liuoniæ barbaris incolis, Curonibus & Estonibus, lingua plane discrepantem...

Vokiečių kalba ši vieta perteikta taip:

In dieser Statt Riga Gegnet hervmb hab ich damals ein vnteutsche Nation gespuert / die Letten genañt / so mit andern vnteutschen Einwohnern deß Eifflands / als Curen vnd Esten / gantz und gar kein Gemeinschaft der Spraach haben / vnd können auch von jnhen nicht vernomen werden...

Taip Levenklavijus XVI amžiaus pabaigoje apibūdino kalbinę kaimų prie Rygos situaciją. Keliautojo dėmesio centre yra latvių pagonių tauta (lo. *barbara natio*, vok. *vnteutsche Nation*). Jis nurodo, kad latvių kalba skiriasi nuo kitų Livonijos krašto (lo. *Liuonia*, vok. *Eiffland*) pagonių, t. y. kuršių ir estų, kalbų (lo. *ceteres barbarae incolae*; vok. *Andere vnteutsche Einwohner*). Štai kaip Levenklavijus aprašo kalbų skirtumus: lotyniškai jis sako, kad latviai kalbą *plane discrepantes*, o vokiškai nurodo, kad jie su kitomis tautomis *ganz vnd gar kein Gemeinschaft der Spraach haben*. Tuoju po šio apibūdinimo keliautojas atpasakoja tai, ką matęs ir ką girdėjęs:

[Letti] qui perpetuo in ore quasi lamentationem quamdam habent, quam vociferando per argos adfiduo repetunt. Ieru Ieru Masco Lon. Quibus verbis Ierusalem & Damascum intelligere creduntur, ceterarum in antiqua patria rerum, tota sæculis, & in remotissimis ab ea solitudinibus, obliti.

Šioje Levenklavijaus veikalo vietoje pirmą kartą aptinkamas mišlingas tekstelis <Ieru Ieru Masco Lon>. Ne pro šalį ir šį kartą pasitelkti gerokai vaizdingesnį ir detalesnį variantą vokiečių kalba:

Dieſe Letten haben fuer vnd fuer / was ſie auch jmmer vorhaben vnd verrichten / gleich als ein klaeglichs Geſchrey im Maul / vnd widerholens bevorab im Feld ohn vnterlaß: Jeru / Jeru / Maſcolon. Vnnd man halt daſuer / ſie verſtehen durch gemeldte Wort die Statt Jeruſalem vnd Damasco / deren Namen ſie allein von ſo langer zeit hero behalten / vnd anderer Sachen in jhrem alten Vatterland durchauß vergeffen / bevorab in ſo ferne davon abgelegenen Wildtnuffen.

Pasakojimo turinį galima perteikti taip: autorius, remdamasis savo patirtimi, nurodo, kad latviai pagonys, dirbdami darbus laukuose (lo. *per agros*, vok. *im Feld*), šūkavę (lo. *vociferando adſiduo*) arba (kiek paniekinamai) „turėję snukyje“ (vok. *haben... im Maul*) vieną tokį skundą (lo. *lamentatio*, vok. *klaeglichs Geſchrey*) ir nuolatos kartodavę (lo. *repetunt*, vok. *widerholens... ohn vnterlaß*).

Šio mišlingo, beje, įvairiais būdais užrašyto tekstelio (<Jeru Ieru Maſco Lon>, <Jeru / Jeru / Maſcolon>), jau beveik penkis amžius nepavyksta iki galo išaiškinti.

3. Tekstelio interpretacijos (po XVI amžiaus)

Po XVI amžiaus Levenklavijaus tekstelį nagrinėjo trys tyrinėtojai: Matas Pretorijus (Praetorius) savo veikale *Deliciae Prussicae oder Preuffiſche Schaubühne* (apie 1690), Pilypas Ruigys (Ruhig) traktate *Betrachtung der Littauischen Sprache* (Karaliaučius, 1745) ir Ksaveras Bogušas (Bohusz) knygoje *O początkach narodu i języka litewskiego* (Varšuva, 1808). Daugiau nuomonių apie šį tekstą neradau.

Šie tyrinėtojai interpretavo tekstelį įvairiai, bet nė vienas nebenorėjo jo sieti su Jeruzale ar Damasku. Vadinasi, hebrajiškosios dainuojančių pagonių kilmės buvo atsisakyta ir viršų ėmė naujas požiūris, siejantis tekstelį arba su gėrimu, arba su maskoliais, arba ir su vienu, ir su kitu.

Įdomu, kad aiškinimus visų pirma lemia skirtinga pakartoto tekstelio segmento <Jeru / Jeru...> interpretacija. Apibendrinant galima teigti vyravus dvi nuomones: buvo linkstama skaityti segmentą arba kaip *geriù*, *geriù* (inf. *gerti*), arba kaip *giriù*, *giriù* (inf. *girti*). Antai Pretorijus, priskyres tekstelį prūsams ir paneigęs ryšį su žydais, <Jeru> buvo linkęs aiškinti kaip *geriù* (: *gerti*): dirbdami lauko darbus prūsai greičiausiai galvoję apie gėrimą, o ne apie Jeruzalę. Ruigys savaip argumentavo abi versijas: vienoje minima segmentą taip pat siejo su gėrimu, o tekstelį aiškino taip: *Gièriau, gièriau, paſilinkſminnojau*⁴; antroje versijoje plėtojo ryšį su *girti* (*Girriù, girriù Maſkolu*), suteikdamas teksteliui politinę konotaciją: „von einer Liebe zur Ruſiſchen Herrſchaft“⁵. Pirmas aiškinimas – labai

⁴ J. Brodovskio rankraštiniam *Lexicone* (p. 953) yra toks įrašas: „Paſſigerau, paſſilinkſminojau, wiſſus lawo wargelus uzmirßau, iſſimègojau, iſſipagyrojau, wiſſi wargai pa Báli. Bey dem Trunck vergißt mann des Leides und Unmuht, ſeine Grillen vertrincken“ (V. Drotvino informacija).

⁵ R u h i g 1745, 9.

silpnas, nes jame žodis <pařilinkfminnojau> yra Ruigio iš piršto laužtas, neturintis jokio atramos taško. Gal autorius vėliau tai suprato ir pats pasiūlė paskutinį žodį skaityti kaip daugiskatos kilmininką, t.y. *maskolių* (maskviečių). Taip atsirado politinė šio tekstelio interpretacija.

K. Bogušas jau XIX amžiaus pradžioje pritarė Ruigio politinei interpretacijai, bet aiškino tekstelį savitai, įterpdamas dar vieną žodį (*Gieriau, Gieriau, szalin Maskoley*), ir vertė į lenkų kalbą taip: „Piłem, i piłi, precz mi Mossale na stronę“. Šiaip jau yra žinoma, kaip seniai įrodė K a r ł o w i c z i u s (1875), o vėliau ir M a c i ū n a s (1937), kad Bogušas nemokėjo lietuvių kalbos ir rėmėsi Ruigio duomenimis.

Kitokių šio tekstelio interpretacijų man nėra žinoma. Tyrinėtojai kažkodėl vėliau juo nebesidomėjo. Ir, sakyčiau, be reikalo, nes mįslingas Levenklavijaus tekstelis vis dėlto yra vienas iš seniausių baltų rašytinių šaltinių, senesnis už pirmuosius raštus latvių kalba ir beveik bendraamžis su lietuvių raštijos pirmaisiais spausdintais tekstais.

4. Naujoji J. Levenklavijaus tekstelio interpretacija

Aptaręs ankstesnes interpretacijas, norėčiau pasiūlyti naują Levenklavijaus tekstelio aiškinimą, kurį taip pat ketinu remti lietuvių kalbos faktais⁶. Beje, tai, kad XVI amžiaus antrojoje pusėje lietuvių kalba (drauge su kitomis kalbomis) Livonijoje buvo vartojama, primena ir Levenklavijaus bendramžininkas Marcinas Bielskis veikale *Kronika, tho iesth Historya swiátá na ßeść wiekow, á czterzy Monarchie, rozdzielona* (išleistas Krokuvoje 1551, 1554, 1564 m.) tokiais žodžiais: „LJwonia to iesth Liwláncka Kráiná/... S tey krajny y z inych przyległych zdawná Litwá wyßlá/ przetho ießcze y dziß tím iesth stary Narod Litewski po Wfiach“.

Mįslingojo tekstelio pradžioje kartojams žodis <Jeru, Jeru>. Mano nuomone, būtų prasminga teigti, jog Levenklavijaus tekstelio pirmieji pakartoti žodžiai atlieka tam tikrą konatyvinę funkciją (remiantis R. Jakobsono teorija). Todėl čia greičiausiai turimas galvoje lietuvių kalbos jaustukas *jėrus* (pritaikytas skolinys iš vok. *Herr*), kuris tekste prarado galinį -s. Dar būtų galima galvoti ir apie išiktuką *jėrau*. Kaip bebūtų, pakartotus žodžius reikėtų laikyti *jeřgau* ir *jeřgutas* (plg. vok. *Herr Gott*) bei daugelio jų variantų trumpiniais (dar plg. *jeřgutalis*, *jeřguteliau*, *jergutáliau*, galiausiai – *jeřgumano*; žr. LKŽ IV 340-342).

Toliau eina antroji Levenklavijaus tekstelio dalis. Įvairiuose šaltiniuose ji užrašyta skirtingai: vienur – kaip vienas žodis (pvz., <mařcolon, Mařcolon> ir pan.), kitur – kaip du skirtingi elementai (<mařco> arba <Mařco> ir <lon> arba <Lon>). Taigi nė vieno iš esančių užrašymų negalima laikyti patikimu.

⁶ Lietuvių kalbos faktais remsiuosi ne be pagrindo. Mėginimas eiti kitu keliu (pvz., remtis hebrajų, latvių kalbų duomenimis) nedavė jokio prasmingo rezultato ir aiškaus atsakymo.

Būčiau linkęs manyti, kad informantas vokiečių išgirstą tam tikrą garsų srautą užrašė taip, kaip sugebėjo. Savo siūlomoje interpretacijoje keliu prielaidą, kad tekstelio antroje dalyje reikėtų skirti du žodžius. Pirmojo žodžio užrašymo variantai greičiausiai atspindi liepiamosios nuosakos formą. Lieka atviras klausimas, ar ją reikia skaityti kaip *mèsk* (inf. *mèsti*), ar kaip *nèšk* (inf. *nèšti*); antrasis skaitymas man atrodo mažiau patikimas, nes reikėtų iškelti dar vieną prielaidą (t.y., kad <f> = [f]). Antrojo žodžio užrašymo variantai perteikia garsų grandinę [ã:lõ], fonetiškai artimą lietuvių kalbos žodžiui acc. sg. *alų* (nom. sg. *alus*).

Be lingvistinių, gali kilti ir kultūrinių klausimų, kaip antai, ar galima alų mesti taip, kaip metamas kaulas šuniui arba pinigas vargšui? Reikėtų priminti žinomą faktą, kad Lietuvoje alus buvo gaminamas nuo seno ir dažnai baigus sėją arba nuėmus derlių buvo įprasta vartoti apeiginį alų⁷. Ilgai gyvavo paprotys nešti kaimynams ašotį alaus, t. y. vadinamųjų koštuvų (žr. LKŽ VI 382). Žinoma, kad jau senovėje alus buvo supilamas į statinaites (beje, taip kaip ir šiandien subrendęs alus filtruojamas ir pilstomas į statines⁸). Todėl neturėtų kilti abejonių – tokia yra mano nuomonė – kad Levenklavijaus tekstelis atspindi situacinį kontekstą, kuris implikuoja statinę arba šiaip koštuvų alaus. Taigi siūlyčiau visą tekstelį suprasti taip:

<i>Pone</i>	<i>Mesk</i> [~ <i>nešk</i>]	<i>alų</i>
<i>Šeimininke</i>		= <i>alaus statinę</i>
		~ <i>alaus statinaite</i>
		~ <i>alaus ašotį</i>
		~ <i>alaus koštuvį</i>

Teigčiau, kad šis aiškinimas geriau nei ankstesni padeda suprasti Levenklavijaus tekstelį ir atkurti lauko darbų sceną, kurios metu jis tikriausiai buvo užrašytas. Kas atrodytų įtikinamiau, jei ne faktas, kad baudžiauninkai dirbdami laukuose prašo (*Jeru, Jeru*) savo poną ar šeimininką atnešti ko nors atsigerti, troškuliui numalšinti?

Kaip bebūtų, remiantis naująja interpretacija, tekstelis praranda bet kokią nereikalingą dvasinę-religinę ar politinę konotaciją: tai nebe verksmas ir ne maskolių-maskviečių pagyrimas ar užgauliojimas, pagaliau – tai ir nebe Jeruzalės, žydų tautos prarastosios tėvynės, prisiminimas.

⁷ Apie alaus gamybą ir su ja susijusias apeigas senovės Lietuvoje žr. Dundulienė 1982, 178 t.; 1991, 312.

⁸ Milius, Vitkus 2001, 403.

5. Išvados

a) Levenklavijaus tekstelis priskirtinas lietuvių raštijai ir kaip vienas pirmųjų jos paminklų įtrauktinas į *Lietuvos bibliografiją* (LB).

b) Remiantis čia pateikta interpretacija, Levenklavijaus tekstelis sietinas su vadinamuoju *potatoria et lusoria* (vok. *Trinksprüche*) literatūriniu žanru. Įdomu, kad šiuo atžvilgiu jis atsiduria šalia prūsiškojo Bazelio epigrafo. Taigi turime dar vieną seną šio žanro baltų raštijos šaltinį.

c) Dar sykį atkreiptinas dėmesys į faktą, kad baltų paleokomparatyvizmo istoriografijos tyrimai gali atskleisti nežinomų kalbinių duomenų.

Baltų kalbotyros istoriografija kaip bendrosios kalbotyros istoriografijos dalis yra, žinoma, *theory oriented*, o ne *data oriented*, – tokia greičiau yra baltų kalbotyros istorija⁹. Vis dėlto, reikia pastebėti, kad paleokomparatyvizmo laikotarpio konkrečiuose tyrimuose skirtumas tarp *data* (realių kalbinių žinių ir duomenų) ir *theories* (bendrų kalbinių sampratų) dažnai sušvelninamas. Todėl verta remtis principu *theory and data oriented*. Tai bus ir toliau naudinga tiek pačiai baltų kalbotyros istoriografijai, tiek kalbos istorijai.

Pastaba

2006 m. rugsėjo 23–25 d. Vilniuje vykusio X tarptautinio baltistų kongreso metu po savo pranešimo gavau naudingų pastabų ir patikslinimų iš kolegų (ypač dėkoju V. Drotvinui, J. Laučiūtei ir P. Vanagui). Pastarasis man nurodė Georgo von Rauchos straipsnį „Ein estnisches Volkslied im Blickfeld des späten Humanismus“, paskelbtą leidinyje: Idem, *Aus der baltischen Geschichte. Beiträge zur Baltischen Geschichte*, IX, Hannover, Döhren, 1980, 59-71. Jame nagrinėjamas ir Levenklavijaus tekstelis. Čia verta preliminariai atkreipti dėmesį į bent kelis dalykus, kuriuos išskyrčiau skaitydamas straipsnį: 1) von Rauchas nebuvo susipažinęs su XVII a. lietuvių (M. Pretorijaus, P. Ruigio) ir lenkų (K. Bogušo) autorių nuomonėmis apie tekstelį, o iš XVI amžiaus jam buvo nežinomas ir Göbelis; 2) von Rauchas savo išvadosė rėmėsi tik vėlesniais XVII a. aiškinimais, kuriuos paskelbė estų autoriai, kaip antai: Dionysius Fabricius, Friederich Menius, Olaus Hermelin, Christian Kelch; 3) von Rauchas, remdamasis tokiais (daugiausia estų, ypač Christiano Kelcho) šaltiniais, padarė išvadą, kad tekstelyje esąs tam tikras estų meilės dainos refrenas. Tekstelį, perskaitytą kaip <*Jörru, Jörru, Mascolon*>, von Rauchas susiejo su estų k. „Jörru! Jörru! jooks, Ma Tullen?“ (t.y. vok. „Jürgen, Jürgen: darf ich kommen?“).

Von Rauchos straipsnyje pateikiama vertingų estų kultūros duomenų, rodančių tekstelio populiarumą ir jo vėlyvą reinterpretaciją Baltijos areale, tačiau man atrodo abejo-

⁹ Apie tai žr. R o b i n s 1973.

tinias pirmojo pakartoto tekstelio segmento <Jeru / Jeru> bei ypač nepagrįstas antrojo tekstelio dėmens <Mascolon> aiškinimas. Todėl nematau reikalo atsisakyti savo (hipotetinio pobūdžio) aiškinimo, atsargiai išdėstyto pranešime.

Baigdamas dar dėkoju Ksaverui Ballesteriui (Valencijos universitetas, Ispanija), atkreipusiam dėmesį į panašios struktūros ir semantikos prašymą, paliudytą galų įrašuose: NATA VIMPI CVRMI DA „Fille belle, donne(-moi) de la cervoise [graži mergina, duok (man) alaus]“, žr. P.-I. L a m b e r t, *La langue gauloise*, Paris, 1997, 123.

A HEBREW THEORY CONCERNING THE BALTIC LANGUAGES IN THE CONTEXT OF 16TH C. PALAEOCOMPARATIVISM AND A RELATED ENIGMATIC TEXT

Summary

In the wider context of the history of the linguistic ideas concerning the Baltic languages, and especially of the Palaeocomparativism of the 16th century, we should also like to present and comment on the idea that the Baltic languages derive from the Hebrew language (this theory completes the picture I already tried to give in a series of papers on the Slavic, Roman, Fourfold, Greek and other linguistic theories).

The main authors and works related to this idea in the 16th c. are: Johannes Funck (1518-1566) and his *Chronologia ab orbe condito* (Nürinberg, 1545; Königsberg, 1552, 1566; Wittenberg 1578); Severin Göbel (1530-1612) and his works: *De Succino Libri Duo* (1565), *Einfeltiger Jedoch gründtlicher Bericht vnd Bedencken, Vom vrsprung des Agadt oder Bernsteins...* (1616); Johannes Loewenklau (1537-1593) and his works *Annales Sultanorum Othmanidarum* (Frankfurt am Main, 1588), *Neuwe Chronica Türckischer nation* (Frankfurt am Main, 1590).

Loewenklau (1588) quotes the enigmatic text *Ieru Ieru Masco Lon*, which was repeated with some variants in later editions and by other authors of that time. The text has resisted until now many attempts at an explanation (M. Praetorius, Ph. Ruhig, X. Bohusz). Previous explanations of the text are discussed in this paper and a new interpretation is proposed. Finally we consider the text to belong to the Lith. tradition and we explain it as follows: "Lord, Lord (cf. Lith. exclamation *jerau!* < germ. *Herr*) throw (cf. Lith. *mesk*) beer (cf. Lith. *alu*, i.e. *alaus statinė*, or sim.)". Linguistic and cultural arguments supporting this explanation are also given.

ŠALTINIAI

B o h u s z Xaver, 1808, O początkach narodu i języka litewskiego, Warszawa.

F u n c k (Funccius) Johannes, 1552, Chronologia hoc est omnium temporum et annorum ab initio mundi, usque ad hunc praesentem a nato Christo annum M.D.LII. computatio. Auctore Iohanne Funccio. Regiomonte Prussiae in officina Lufftiniana excusum. Anno salutis M.D.LII. Mense Octobri.

G ö b e l Severin, 1565, DE SVCCINO LIBRI DVO / AVTHORE Seuerino Gæbelio, Medico Doctore. Horum prior liber continet piam commonefactionem, de passione, resurrectione, ac beneficijs Christi, quae

in historia Succini depinguntur. In: Gessnerus, 1565, De Omni Rerum Fossilium Genere, Gemmis, Lapidibus, Metallis, Et Hivivsmodi, Libri Aliquot, Plerique Nunc Primum Editi / Operi Conradi Gesneri: Quorum Catalogum sequens solum continent. Tiguri.

Göbel Severin, 1616, Einfeltiger Jedoch gruendtlicher Bericht vnd Bedencken / Vom vrsprung des Agadt oder Bœrnsteins, woher derselbige komme / vnd in wasserley Kranckheit er gebrauchet / wie auch von dem Ohl so darauf distiliret wird... Gedruckt zu Königsberg in Preuffen / bey Johann Schmidt / Anno 1616.

Leunclavius Johannes, 1588, Annales Sultanicorum Othmanidarum a Turcis sua lingua scripti... FRANCOFVRDI Apud Andreae Wecheli heredes, Claudium Marnium, Ioannem Aubrium. MDLXXXVIII.

Loewenklaue Johannes, 1590, Neuwe Chronica Tuerckischer nation / von Tuercken selbs beschrieben: volgens gemehrt / vnd in vier Buecher abgetheilt... Das Dritt/ PANDECTES Tuerckischer histori / Das ist / vollkomner Bericht allerley Tuerckischer sachen / vnd Erklærung derselben... Gedruckt zu Franckfurt am Mayn / bey Andres Wechels seligen Erben / nemlich / Claudi de Marne vnd Johann Aubri.

Pierson William, 1871, M. Prætorius, Deliciae Prussicae oder Preußische Schaubuehne. Im wörtlichen Auszuge aus dem Manuscript, Berlin, A. Duncker's Buchverlag.

Lukšaitė Ingė, 1999, Matas Pretorijus. Prūsijos įdomybės, arba Prūsijos regykla, Pirmas tomas, Prūsijos įdomybių santrauka, I knyga, Prūsijos onomasija, Vilnius, Pradai.

Ruhig Philip, 1745, Betrachtung der Littauischen Sprache, Königsberg [perspausdintas 1986, Lietuvių kalbos kilmės, būdo ir savybių tyrinėjimas, Vilnius, Vaga (Lituanistinė biblioteka, XXIII)].

BIBLIOGRAFIJA

Dini P. U., 1997, Dėl baltų kalbotyros istoriografijos Renesanso paleokomparatyvizmo laikotarpiu, – Baltistica, XXXII (2), 221-230.

Dini P. U., 1999, Der Paläokomparativismus und das Baltische. Bericht über die Erforschung der früheren baltischen Linguistik, – Florilegium Linguisticum. Festschrift für Wolfgang P. Schmid zum 70. Geburtstag, Frankfurt/M. etc., 1999, 63-86.

Dundulienė P., 1982, Lietuvių etnografija, Vilnius.

Dundulienė P., 1991, Lietuvių etnologija, Vilnius.

Robins R. H., 1973, Theory-Oriented versus Data-Oriented: A recurrent theme in linguistics, – Historiographia Linguistica, I, 11-26.

Karłowicz J., 1875, O języku litewskim, – Rozprawy i sprawozdania z posiedzeń wydziału filologicznego Akademiji Umiejętności, Kraków.

LB –Lietuvos (TSR) Bibliografija, I–IV (I/1-2 1547–1861; II/1-2 1862–1904), Vilnius, 1969-1990.

LKŽ – Lietuvių kalbos žodynas, I–XX, Vilnius, 1941-2002.

Maciūnas V., 1937, Bohušo veikalas apie lietuvių kalbą, – Archivum Philologicum, VII, 84-99.

Maciūnas V., 1939, Lituanistinis sąjūdis XIX amžiaus pradžioje. Susidomėjimas lietuvių kalba, istorija ir tautotyra, Kaunas [perspausdintas Vilniuje 1997 m.].

Milius V., J. Vitkus, 2001, Alūs, – Visuotinė lietuvių enciklopedija, I, 402 t.

Pietro U. DINI

Dipartimento di Linguistica

Università degli Studi di Pisa

Via S. Maria, 36

I-56127 Pisa

Italia

[pud@ling.unipi.it]